

Zakladateľ Astronomického observatória

Antonín Bečvář (10.6.1901 - 10.1.1965)

Antonín Bečvář bol prvým riaditeľom astronomického observatória postaveného na Skalnatom plese v rokoch 1941 – 1943. Pochádzal zo Starej Boleslavi, ale detstvo (a nakoniec aj nútený dôchodok) prežil v Brandýse nad Labem. V tomto meste začal svoju kariéru amatérskeho a neskôr profesionálneho astronóma, keď tu postavil hvezdáreň s vlastnoručne brúsenou optikou, ako o tom pre iných amatérov písal v časopise Říše hvězd: „*Optiku reflektoru jsme si vybrousili sami. Považuji broušení zrcadel za nejkrásnější práci astronomickou; věřte mně, že je velký rozdíl v tom, díváte-li se na nebe objektivem, který jste si koupili, či který jste udělali, a to nejen v tom, jak vidíte.*“ Brandýska hvezdáreň sa pod jeho vedením zapojila do astronomických aktivít venovaných pozorovaniu Slnka, nočnej oblohy a tiež meteorologickým meraniam. Po skončení gymnázia pokračoval v štúdiu na Karlovej univerzite v Prahe v odbore astronómie a klimatológie, ktoré ukončil doktorátom klimatológie v roku 1934. Už v tomto období sa venoval popularizácii astronómie. Najznámejšia je jeho séria článkov “Z dílny hvězdáře amatéra” publikovaných v časopise Říše hvězd v rokoch 1936–1942.

Dr. Bečvář pri vymeriavaní Štrbského plesa - r. 1938.

V roku 1935 A. Bečvář nastúpil v Prahe na miesto asistenta Meteorologického ústavu Karlovej univerzity, kde sa zaoberal štúdiom periodicity slnečných škvŕn v súvislosti

s ročnými prírastkami letokruhov a zrážkami. Po roku mu bolo ponúknuté miesto na observatóriu v Starej Ďale, ktoré vtedy neprijal. V roku 1937 odišiel pracovať na Slovensko na miesto štátneho klimatológa pre Československé lázně. Jeho pôsobiskom sa stal kúpeľný hotel Kriváň na Štrbskom Plese, kde okrem klimatických a geografických meraní (zmeral napr. obrysy Štrbského plesa), dal za vlastné prostriedky postaviť na terase hotela hvezdársku kupolu, kde umiestnil ďalekohľad z brandýskej hvezdárne: „Zřídil jsem novou kopuli o průměru 4 metrů a váze 15 q, do níž jsem přestěhoval astrograf ze své observatoře v Brandýse nad Labem. Přístroj má dva reflektory o průměrech 210 a 240 mm a refraktor o průměru 130 mm ...“ V tejto svojej prvej vysokohorskej hvezdárni pozoroval a fotografoval objekty hviezdnej oblohy a zaznamenával klimatické údaje. Vtedy sa stal známym aj na Slovensku najmä svojou propagáciou astronómie. Súčasne prednášal aj na Univerzite Komenského v Bratislave.

Dr. Bečvář pri ďalekohľade na Štrbskom plese v roku 1941.

Medzinárodná situácia pred začiatkom druhej svetovej vojny zmenila jeho ďalšie životné osudy. Po mníchovskej dohode sa totiž zariadenie starodávneho astrofyzikálneho observatória spolu so 60 cm reflektorom odviezlo do Prešova, kde malo vzniknúť observatórium. Do úvahy pre novú slovenskú hvezdáreň v tom čase prichádzala aj Bratislava, kde Štefánikova slovenská astronomická spoločnosť zozbierala 2 milióny korún na jej stavbu (pôvodne mala byť umiestnená na kopci Elsberg za Bratislavským hradom). Tieto dve podstatné okolnosti: existencia, v tom čase najväčšieho československého ďalekohľadu a značná suma peňazí vyzbieraných na novú hvezdáreň, mu umožnili presvedčiť vtedajšieho ministra školstva Slovenskej republiky Duchoňa o nutnosti výstavby hvezdárne na Skalnatom plese, vzhľadom nato, že bolo prístupné pomocou lanovej dráhy z Tatranskej Lomnice, malo zavedenú elektrinu a telefón. Popri výstavbe observatória na Skalnatom plese sa A. Bečvář

venoval aj výstavbe budovy na Lomnickom štíte, ako sám spomína: „Vzal jsem na sebe všechnu starost o vrcholovou stanici na Lomnickém, která je právě ve stavbě“, kde sa potom začalo s meteorologickými pozorovaniami.

S prvými prácami na stavbe vysokohorského observatória na Skalnatom plese, ktoré aj v súčasnosti je tretím najvyššie položeným v Európe, sa začalo v roku 1940. Práce, vzhľadom na vtedajšie možnosti, postupovali veľmi rýchlo a už v roku 1943 bola hvezdáreň v prevádzke. Inštaláciou päťtonovej montáže ďalekohľadu Zeiss bol poverený mechanik Kiss, ktorý kvôli tomu prišiel pracovať na Skalnaté pleso z Bratislavy. Montážne práce boli ukončené pred Vianocami v roku 1943, no prvé pozorovania slnečnej fotosféry sa uskutočnili na hvezdárni už 19. septembra. A. Bečvář, ktorý za pozorovanie kométy Whipple v roku 1942 získal medailu Donohoe Comet Medal, sa stal prvým riaditeľom observatória na Skalnatom plese. Pri prechode frontu, v januári 1945, ustupujúca nemecká armáda mala za úlohu zničiť všetky dôležité zariadenia, medzi ktorými bola visutá lanovka spolu s observatóriom. A. Bečvářovi sa vtedy podarilo presvedčiť nemeckých dôstojníkov, aby ďalekohľad nerozobrali, a tiež aby zo sebou nebrali hvezdársku optiku. Navyše, koncom januára viali vo Vysokých Tatrách víchrice, ktoré znemožnili nemeckým mínerom odstreliť vrcholovú stanicu lanovky a tak sa pred zničením zachránilo aj observatórium.

Dr. Bečvář maluje slnečné hodiny na observatóriu na Skalnatom plese - dátum neznámy, asi jar 1944 (všetky obrázky prevzaté z knihy citovanej na konci článku)

Po nevyhnutných opravách sa činnosť vysokohorského observatória po roku 1945 obnovila a začali sa jeho plodné roky. Zásľuhu na tom mali aj noví pracovníci observatória Ľ. Pajdušáková a A. Mrkos, známi objavitelia komét. Jednu z nových komét objavil v marci 1947 aj A. Bečvář. V tom čase sa však intenzívne venoval hvezdárskej kartografii, keď pripravoval a kreslil originálny hviezdny Atlas Coeli pre ekvinokcium 1950. Tento atlas, vydaný v roku 1948, ho preslávil v očiach astronomickej verejnosti na celom svete. V roku 1951 po odvolaní z funkcie sa A. Bečvář vrátil do Brandýsa nad Labem, kde obnovil svoju bývalú hvezdáreň. Aj doma pokračoval v astronomickej kartografii a vydával postupne ďalšie atlasy: Atlas Eclipticalis (1958), Atlas Borealis (1960) a Atlas Australis (1964).

Okrem astronómie sa A. Bečvář venoval aj fotografovaniu mrakov, keď výsledkom jeho práce bol Atlas horských mrakov, vydaný v r. 1953, ktorý zachytáva podoby mrakov na Skalnatom plese, Štrbskom Plese a Lomnickom štíte. Jeho zmysel pre štatistiku sa prejavil pri vzniku astronomických atlasov, no tiež pri zázname filmových premiér alebo cestovných itinerárov. K úplnosti záujmov jeho neobyčajnej osobnosti neodmysliteľne patrila okrem turistiky aj hudba, kvôli ktorej si dal klavírne krídlo doviezť lanovkou na Skalnaté pleso. Svoje astronomické a životné krédo zhrnul v slovách: *„Kdo má jen zcela malý kousek vlastního (nebo nevlastního) místa na zeměkouli k dispozici, nebude váhat a postaví pro svůj dalekohled stálou observatoř, byť sebe jednodušší a skromnější, neboť ta jediná mu učiní astronomická pozorování příjemnými a umožní mu vážnější práci i snadnou přípravu k ní.“*

Právom teda jeho meno nesie jeden z mesačných kráterov na odvrátenej strane Mesiaca (od roku 1970) a tiež planétka číslo 4567.

Mgr. Rastislav Mačura
Astronomický ústavu SAV

Text napísaný s použitím publikácie - KOVÁŘ, Štěpán, Ivan: **Antonín Bečvář, astronom, který miloval mraky**. Nakladatelství Milan Nováka, Brandýs nad Labem 2001.